

Toplum ve Sosyal Hizmet

ISSN: 2147-3374 / E-ISSN: 2602-280X

Araştırma Makalesi / Research Article

Engelli Çocuğa Sahip Anne-Babaların Çocuk Yetiştirme Tutumları ve Etkileyen Faktörlerin Belirlenmesi

Determination of Child Rearing Attitudes and Influencing Factors of Parents with Disabled Children

Arzu ÖZYÜREK¹

¹ Prof.Dr., Karabük Üniversitesi
Sağlık Bil. Fakültesi, Çocuk
Gelişimi Bölümü,
a.ozyurek@karabuk.edu.tr
ORCID: 0000-0002-3083-7202

Başvuru: 22.01.2021
Kabul: 12.09.2022

Atıf:
Özyürek, A.. (2022). Engelli
çocuğa sahip anne-babaların
çocuk yetiştirme tutumları ve
etkileyen faktörlerin
belirlenmesi. *Toplum ve Sosyal
Hizmet*, 33(4), 1121-1140. DOI:
10.33417/ tsh.1061679

ÖZ

Bu çalışmada, engelli çocuğa sahip anne ve babaların çocuk yetiştirme tutumlarının karşılaştırmalı olarak incelenmesi, çocuk yetiştirme tutumlarını etkileyen faktörlerin belirlenmesi amaçlanmıştır. Çalışma grubunu, okul öncesi engelli çocuğu olan 147 ve ilkokul dönemi engelli çocuğu olan 157 anne-baba oluşturmuştur. Verilerin annelerden toplandığı çalışmada, annelerden hem kendileri hem de eşleriyle ilgili bilgiler edinilmiştir. Böylece toplam 304 veri değerlendirmeye alınmıştır. Verilerin toplanmasında Özyürek (2017) tarafından geliştirilen Anne-Baba Tutum Ölçeği (A ve B formları) ve Eşlerin Çocuk Yetiştirmeye Yönelik Tutum Ölçeği (A ve B formları) kullanılmıştır. Verilerin analizinde, anne ve babaların çocuk yetiştirme tutumları arasındaki ilişkinin belirlenmesinde Spearman Brown Korelasyon analizinden yararlanılmıştır. Anne ve babaların, çocuk yetiştirme tutumlarını etkileyen kişisel değişkenlerin belirlenmesi amacıyla CHAID analizinden yararlanılmıştır. Sonuç olarak; anneler daha hoşgörülü iken babaların daha baskıcı ve otoriter tutuma sahip oldukları, anne ve babaların çocuk yetiştirme tutumlarının benzerlik gösterdiği belirlenmiştir. Annelerin demokratik tutumlarını etkileyen en önemli değişkenin aile yapısı, babaların demokratik tutumlarını etkileyen en önemli değişkenin çocuk sayısı ve annenin öğrenim düzeyi olduğu belirlenmiştir. Anne-babaların çocuklarına yönelik baskıcı ve otoriter tutumlarını etkileyen en önemli değişkenin babanın öğrenim düzeyi ve mesleği olduğu belirlenmiştir. Babaların aşırı hoşgörülü tutumlarının ise annelerin çalışıp çalışması ve çocuk sayısından etkilendiği belirlenmiştir.

Anahtar kelimeler: Engelli çocuğa sahip ebeveynler, anne-baba tutumları, özel gereksinimli çocuklar, tutum.

ABSTRACT

In this study, it is aimed to examine the child-rearing attitudes of parent with disabled children in a comparative way, and to determine the factors affecting child rearing attitudes. The study group consisted of 147 parents with at preschool age disabled children and 157 parents with at primary school age disabled children. In the study where data were collected from mothers, information was received from the mothers about themselves and their wives' child rearing attitudes. Thus, a total of 304 data were evaluated. Parental Attitude Scale (A and B forms) and Attitude Scale for Spouses to Raising Children (A and B forms) developed by Ozyurek (2017) were used. Spearman Brown Correlation analysis was used to determine the relationship between parents' child rearing attitudes. CHAID analysis was used to determine the personal variables affecting the child rearing attitudes of parents. As a result, it was determined of the mothers had more tolerant and fathers had more repressive and authoritarian attitudes for children. It was determined that the attitudes of mothers and fathers to raise children are similar. It was determined that the most important variable affecting the democratic attitudes of mothers is family structure, the most important variables affecting the demokratik attitudes of fathers are number of children and the level of education of the mothers. It was determined that the most important variable affecting the repressive and authoritarian attitudes of mothers-fathers are father's education level and profession. It was determined that fathers' extremely tolerant attitudes had affected by the whethers mother work and number of children.

Keywords: Parents with children with disabilities, parents' attitudes, special needs children, attitude.

GİRİŞ

Toplumun temel yapısını oluşturan aile, dinamik bir yapıya sahiptir ve bu yapı hem bireysel hem çevresel pek çok faktörün etkisiyle değişikliğe uğramakta, aynı zaman bireyi ve toplumu da değiştiren bir etkisi bulunmaktadır. Üyeleri, içinde bulunduğu toplum ve kültürel özelliklerdeki farklılıklarıyla her aile kendine özgü bir yapıya sahiptir. Birey, dahil olduğu ilk sosyal ortam olan ailede, nasıl ebeveyn olunacağını da informal yolla yaşayarak öğrenir. Genel olarak ebeveynler ve çocuklardan oluşan bir kurum olan aile, üyeleri için sıcaklık, sevgi, beslenme, barınma, giyecek ve fiziksel güvenlik sağlar; üremeyi kurumsallaştırır, çocuk, hasta veya engelli üyelerine bakmak gibi sosyal açıdan faydalı işlevleri yerine getirir. Aile sosyal yönden bir bütün olarak toplumun düzeni ve istikrarına hizmet eder (<https://www.britannica.com/topic/family-kinship>, 2020).

Aile, genel sistemler kuramına göre belli bir geçmişe sahip, aile içerisindeki bireyler arasında duygusal bağ bulunan, ailenin gereksinimlerini karşılamak için stratejilerin planlandığı karmaşık bir yapıya sahiptir. Aile, birbiriyle ilişkili parçalardan oluşan bir yapı olarak ele alınır. Buna göre sistemdeki bileşenler birbiriyle etkileşmekte ve bir bileşende görülen değişim diğerlerini de etkilemektedir (Yıldırım, 2020). Aile içi etkileşimler ve roller, toplumsal normlarla düzenlenir. Aile gelişim kuramına göre aile, geçirdiği her aşamada değişimlere uyum sağlayabildiği sürece değişip gelişir. Aile sistemleri kuramı, ailenin bir bütün olarak görüldüğünde aile hayatının anlaşılabilirliğini ileri sürer. Ailedeki bir bireyin sorunu, diğer aile üyelerini de ilgilendirir (Aydoğdu, 2020). Kişiler arası kabul ret kuramı ise ebeveynler tarafından kabul edilme veya reddedilme durumunun çocukların uyumuna etkilerini incelemekte, ebeveynlerin çocuklarını kabul ettiklerinde ilgi ve sevgi gösterdiklerini ileri sürmektedir (Şirvanlı Özen ve Olgaç, 2019). Aile içinde anne-baba-çocuk zorunlu ilişkisinde tüm bireyler birbirini etkilerken anne-babanın çocuğuna yönelik tutum ve davranışlarının çocuk üzerindeki etkisinin onun tüm yaşamını etkileyeceği söylenebilir.

Çocuğun gelişimini olumsuz yönde etkileyeceği düşünülen aşırı baskıcı, aşırı hoşgörülü, aşırı koruyucu, izin verici, ilgisiz ve kayıtsız, tutarsız ve kararsız anne-baba tutumlardır. Olumlu ve ideal olan tutum ise çocuğun gelişimine uygun davranıldığı, birey olarak kabul edildiği, duygusal olarak desteklendiği, güven verici, kuralların tüm aile bireyleri için geçerli olduğu, aile içi ilişkilerin de uyumlu ve tutarlı olduğu, yetkin ebeveynlik stili olarak da isimlendirilen demokratik anne-baba tutumdur (Özyürek, 2021). Anne-babaların çocuklarına yönelik tutumları sevgi ve sıcaklık taşıyorsa çocuk üzerinde olumlu özelliklerle ilişkili bulunmuştur. Çocuğa yönelik baskıcı bir tutumun sergilendiği aile ortamında, çocuklarda olumsuz kişilik ve davranış geliştirme riski bulunmaktadır (Sümer vd., 2010). Anne-babaların çocuklarına yaklaşımlarında belli düzeyde esnek olmaları, olumlu bir özelliktir. Çocuklarıyla ilgilenirken farklı durumlarda farklı davranışlar sergileyebilirler. Sözelimi, çocuğun istenmeyen bir davranışı karşısında gösterdikleri tepkiler konulan kurallara veya çocuğun uymadığı standart durumlara göre değişiklik gösterebilir (Ulferts, 2020). Anne ve babaların çocuklarına yönelik tutumlarını etkileyen bireysel ve çevresel çeşitli faktörlerden söz etmek mümkündür.

İnsan yaşamını etkileyen faktörlerin başında zaman gelmektedir ve zaman içinde yaşam koşullarının değişmesiyle birlikte ebeveyn tutumları da değişebilmektedir. Bu açıdan bakıldığında anne ve babaların çocuk yetiştirme tutumlarını farklı zaman dilimlerinde incelemek, farklı sonuçlar ortaya koyabilir (Daggett vd., 2000). Çocuğun yaşı, cinsiyeti, mizacı doğum sırası, kardeş sayısı veya anne-babaya ait öğrenim durumu, yaş, sosyo-ekonomik durum, meslek, kültürel değerler, kendi yetiştirme tarzı gibi çeşitli nedenler de tutumlarda farklılıklara neden olabilir (Özyürek, 2021). Chandramuki, Shastry ve Vrandra (2012), özel öğrenme güçlüğü olan çocuğa sahip babaların erkek çocuklarına yönelik düşmanlık ve iletişim alanında olumsuz tutumlarının, annelerin ise erkek çocuklarına yönelik aşırı korumu ve kabullenme düzeylerinin anlamlı olduğunu saptamışlardır. Zihin engeli çocuğa sahip ebeveynlerle yapılan çalışmada, öğrenim düzeyi ve sosyoekonomik düzeyin düşük olması durumunda aile işlevlerinin bozulduğu, ebeveynler arası akrabalık bağı olması durumunda da aile işlevinin olumsuz etkilendiği belirlenmiştir (Gürkan ve Altay, 2021). Avşaroğlu ve Çavdar (2018), görme engelli çocuğa sahip anne ve babalarla yaptıkları çalışmada, anne-babaların genel olarak kaygı düzeylerinin yüksek olduğunu saptamışlardır. Anne-babalar çocuklarının sağlıklı bir şekilde büyüyeceğini düşündüklerinde anne-babalık rollerinde daha uyumlu olurlar ve olumlu ebeveynlik tarzını benimserler (Grusec ve Danyliuk, 2014). Çocuğa ilişkin özellikler nedeniyle ailede kaygı ve stres, uyum problemleri gibi nedenler ebeveynlerin çocuklarına yönelik tutumlarını etkileyebilir (Özyürek ve Ergün, 2021). Bu özelliklerden biri çocuğun özel gereksinimli, engelli olması olabilir.

Herhangi bir kaza veya hastalık sonucunda kişinin sakat kalması, sosyal hayattan dışlanması sonucunda engellilik yaşanması şeklinde ele alınan engellilik durumu (Eraslan ve Coşgun, 2021) çocuklarda görüldüğünde, bundan ilk önce aile kurumu etkilenmektedir. Engelli bir çocuğa sahip olan ailede ebeveynler uyum problemleri ve ruh sağlığının bozulması gibi güçlükler yaşayabilirler, daha fazla sorumluluk üstlenmek zorunda kalırlar ve daha fazla sorunla karşılaşırırlar (Güler, 2020). Engelli çocuğu olan ailelerde, aile üyelerinin yaşamı, duyguları, düşünce ve davranışları olumsuz etkilenir. Anne-babalar görevlerini, ekonomik kaynaklarını, engelli çocuğun ihtiyaçlarıyla baş edebilmek için tüm davranışlarını yeniden düzenlemek zorunda kalırlar. Kaygı, depresyon, düşük benlik saygısı, stres vb. sağlık sorunları normal çocuğu olan ailelere göre daha fazla, yaşam doyumu ve kaliteleri daha düşüktür (Canarlan ve Ahmetoğlu, 2015). Zihinsel engelli çocuğu olan ailelerle yapılan bir çalışmada, ailelerin çocuklarının gelecekları hakkında endişeli oldukları, yüklerinin katlanamayacak düzeyde ağır olduğunu düşündükleri belirlenmiştir (Balcı vd., 2019). Bu bağlamda, engelli bir çocuğa sahip olmak engel türü ve derecesi de önemli olmak koşuluyla farklı düzeylerde, anne-babaların çocuk yetiştirme tutumları üzerinde etkili olduğu düşünülen bir faktördür. Çünkü engelli bir çocuk, normal dışı bir durum olarak anne ve babalar için stres kaynağıdır ve onların çocuklarına yönelik tutumlarında bilerek veya farkında olmadan değişikliklere neden olabilir (İlhan, 2017).

Özel bir gereksinimi olan engelli çocuklarla ilgili yapılan anne-baba tutumlarını inceleyen çalışmalar incelendiğinde, otizm spektrum bozukluğu ve normal gelişim gösteren çocuğa sahip annelerin (Özyürek ve Ergün, 2021), zihinsel engelli çocuğa sahip ebeveynlerin (Gürkan ve Altay, 2021)

tutumlarının, ailelerin yaşadığı güçlükler ve aile yükünün (Balcı vd., 2019); görme ve zihinsel engelli çocuğa sahip ailelerin öfke yönetiminin (Şen, ve Aykara, 2018) ve kaygı düzeylerinin (Avşaroğlu ve Çavdar, 2018); engelli çocuğa sahip ailelerin yaşam kalitesi (Canarşlan ve Ahmetoğlu, 2015) ve yaşadıkları sorunların (Özmen ve Çetinkaya, 2012) ele alındığı görülmüştür. Yurt dışında yapılan çalışmalarda ise engelli (Rosenbaum, Armstrong ve King, 1987), fiziksel engelli (Saleem, 2020) ve özel öğrenme güçlüğü olan çocuklara yönelik ebeveyn tutumları (Chandramuki vd., 2012), engellilik ve cinsiyete yönelik ebeveyn tutumu (Omoniyi, 2014) konusunda çalışmalara rastlanmıştır. Alan yazında, genel olarak engelli çocuğa sahip ebeveynlerin tutumlarını ele alan çalışmaların sınırlı olduğundan hareketle, engelli çocuğa sahip anne-babaların çocuklarına yönelik tutumlarının ortaya konmasının, anne-baba-çocuk ve ilgili diğer bireylere yönelik çalışmalara ışık tutacak veriler sunacağı öngörülmüştür. Bu çalışmanın amacı, engelli çocuğu olan anne-babaların çocuklarına yönelik tutumlarını karşılaştırmalı olarak incelenmesidir. Çalışmada ayrıca anne-baba tutumlarını etkileyen faktörleri belirlemek amaçlanmıştır. Aşağıdaki alt amaçlara ulaşılması hedeflenmiştir.

- Okul öncesi yaşta engelli çocuğa sahip anne ve babaların çocuk yetiştirme tutum puanları ne düzeydedir?
- İlkokul yaşında engelli çocuğa sahip anne ve babaların çocuk yetiştirme tutum puanları ne düzeydedir?
- Okul öncesi yaşta engelli çocuğa sahip anne ve babaların çocuk yetiştirme tutumları arasında ilişki var mıdır?
- İlkokul yaşında engelli çocuğa sahip anne ve babaların çocuk yetiştirme tutumları arasında ilişki var mıdır?
- Okul öncesi yaşta engelli çocuğa sahip anne-babaların çocuk yetiştirme tutumlarını etkileyen kişisel değişkenler nelerdir?
- İlkokul yaşında engelli çocuğa sahip anne-babaların çocuk yetiştirme tutumlarını etkileyen kişisel değişkenler nelerdir?

YÖNTEM

Model

Betimsel olarak tasarlanan çalışmada, betimsel ve ilişkisel tarama modeli kullanılmıştır. Bu modelde, anne ve baba tutumları gibi iki değişken arasındaki değişim ortaya konmaya çalışılmıştır (Karasar, 2005).

Çalışma Grubu

Çalışma grubunu, farklı alanlarda engelli tanısına sahip ve özel eğitim kurumuna devam eden çocuğa sahip Ankara, Batman, İstanbul, Kastamonu, Diyarbakır, Uşak, Kütahya ve Bingöl illerinde ikamet eden anneler oluşturmuştur. Çalışmada engelli çocuğu okul öncesi yaş grubunda olan 147 anne ve çocuğu ilkokul yaş grubunda olan 157 anne olmak üzere iki farklı çalışma grubu ele alınmıştır. Annelere, çocuklarını özel eğitim kurumuna getirdiklerinde ulaşılmış ve çalışmaya

katılımları istenmiştir. Okul öncesi çocuğa sahip annelerin %18'i okuryazar değil, %50,3'ü ilkokul, %23,8'i ortaokul, %9,5'u lise ve %4,2'si üniversite mezunu olup %97,7'si ev hanımıdır, %93,8'i iki ve daha fazla çocuğa sahiptir. Okul öncesi çocukların %26,5'i otizmlili, %25,2'si zihinsel engelli %14,3'ü down sendromlu, %10,9'u fiziksel engelli ve diğerleri işitme, görme, konuşma engelli çocuklardır. İlkokul yaşında çocuğa sahip annelerin %5,7'si okuryazar değil, %53,5'i ilkokul, %18,9'u ortaokul, %15,1'i lise ve %6,9'u üniversite mezunu olup %90'ı ev hanımıdır, %90'ı iki ve daha fazla çocuğa sahiptir. İlkokul yaşındaki çocukların %13,8'i işitme veya görme engelli, %55,3'ü zihinsel engelli ve %30,8'i fiziksel engelli çocuklardır.

Veri Toplama Araçları

Verilerin toplanmasında, Özyürek (2017) tarafından geliştirilen Anne Baba Çocuk Yetiştirme Tutumları Ölçeği (ABTÖ) A ve B Formları ile Eşlerin Çocuk Yetiştirme Tutumlarını Değerlendirme Ölçeği (EŞTÖ) A ve B Formları olmak üzere dört ölçüm aracı kullanılmıştır.

ABTÖ, annelerin kendi çocuk yetiştirme tutumlarını EŞTÖ ise annelerin eşlerinin/babaların çocuk yetiştirme tutumlarını değerlendirmeye yöneliktir. Beşli likert tipindeki ölçekler "Tamamen katılıyorum" ile "Hiç katılmıyorum" arasında derecelendirilmiştir.

ABTÖ ve EŞTÖ A Formları, okul öncesi çocuğa sahip ebeveynlere yöneliktir. ABTÖ A Formu Demokratik Tutum, Baskıcı ve Otoriter Tutum, Aşırı Hoşgörülü Tutum alt boyutları ve 38 maddeden oluşmaktadır. EŞTÖ A Formu Demokratik Tutum, Baskıcı ve Otoriter Tutum, Aşırı Koruyucu Tutum ve Aşırı Hoşgörülü Tutum alt boyutları ve 50 maddeden oluşmaktadır. Her iki ölçekte de alt boyutlardan elde edilen puanın yüksekliği, a tutumun baskınlığını ifade etmektedir. Geçerlik güvenirlik çalışması ABTÖ A Formu için 544 ve EŞTÖ B Formu için 549 ebeveynden elde edilen verilerle yapılmıştır. ABTÖ A Formu Cronbach Alpha değerleri alt boyutlar için sırasıyla 0,87, 0,77 ve 0,72; EŞTÖ A formu Cronbach Alpha değerleri alt boyutlara göre sırasıyla 0,98, 0,81, 0,79 bulunmuştur.

ABTÖ B ve EŞTÖ B Formları ilkokul yaşında çocuğa sahip ebeveynlere yöneliktir. ABTÖ B Formu 30 maddedir. Aşırı Hoşgörülü Tutum, Baskıcı ve Otoriter Tutum ve Demokratik Tutum alt boyutlarından oluşmaktadır. EŞTÖ B Formu 35 maddedir. Aşırı Hoşgörülü Tutum, Baskıcı ve Otoriter Tutum ve Demokratik Tutum alt boyutlarından oluşmaktadır. Alınan yüksek puan, o alt boyutun ifade ettiği tutumun baskın olduğu şeklinde yorumlanır. ABTÖ B Formu geçerlik ve güvenirlik çalışmaları 674, EŞTÖ B Formu için 683 ebeveynden elde edilen verilerle yapılmıştır. ABTÖ B Formu Cronbach Alpha değerleri alt boyutlar için sırasıyla 0,89, 0,83 ve 0,80; EŞTÖ B Formu Cronbach Alpha değerleri sırasıyla 0,97, 0,77 ve 0,70 bulunmuştur.

Verilerin Toplanması ve Analizi

Çalışmada kullanılan ölçeklerden biri annelerin tutumlarını, diğeri ise eşlerin görüşlerine göre birbirlerinin çocuk yetiştirme tutumlarını değerlendirmeye yönelik olduğundan hem anne hem de

babalara yönelik veriler anneler aracılığıyla elde edilmiştir. Ölçme araçları annelere verilerek doldurmaları istenmiştir. Verilerin analizinde normallik dağılımları Kolmogorov Smirnov Testi ile incelenmiştir. Ayrıca basıklık ve çarpıklık değerleri, varyasyon katsayıları, histogram ve Q-Q Plot grafikleri incelenmiştir. Verilerin normal dağılımdan gelmemesi nedeniyle iki ölçüm seti arasındaki puanların analizinde Pearson Korelasyon analizinden yararlanılmıştır. Anne-babaların ölçeklerden aldıkları puanların betimsel istatistik sonuçlarının da verildiği çalışmada, anne-baba tutumlarını etkileyen kişisel değişkenlerin belirlenmesi amacıyla sınıflama analizi tekniklerinden CHAID analizi kullanılmıştır.

BULGULAR

Tablo 1’de okul öncesi ve Tablo 2’de ilkökul yaşında engelli çocuğa sahip anne-babaların ölçeklerden aldıkları puanların betimsel analiz sonuçları verilmiştir.

Tablo 1. Okul Öncesi Yaş Çocuğa Sahip Anne-Baba Ölçek Puanları Betimsel İstatistikleri

ABTÖ-A	N	Min.	Max.	\bar{x}	S. Sapma
Demokratik Tutum	147	15,00	50,00	26,57	6,62
Baskıcı ve Otoriter Tutum	147	18,00	47,00	28,87	5,78
Aşırı Hoşgörülü Tutum	147	15,00	51,00	34,14	5,78
EŞTÖ-A					
Demokratik Tutum	147	15,00	56,00	28,46	8,08
Baskıcı ve Otoriter Tutum	147	20,00	59,00	41,93	8,41
Aşırı Koruyucu Tutum	147	11,00	44,00	20,08	5,71
Aşırı Hoşgörülü Tutum	147	14,00	50,00	30,76	6,85

Tablo 1’de ölçeklerden en az ve en fazla alınabilecek puanlar dikkate alınırsa, annelerin en fazla ABTÖ-A Aşırı Hoşgörülü Tutum puanına ($\bar{x}=34,14$), babaların ise EŞTÖ-A Baskıcı ve Otoriter Tutum puanına ($\bar{x}=41,93$) sahip oldukları görülmektedir. Genel olarak okul öncesi yaşta çocuğa sahip anneler daha çok aşırı hoşgörülü tutuma sahipken babalar baskıcı-otoriter tutuma sahiptirler.

Tablo 2. İlkokul Yaşında Çocuğa Sahip Anne-Baba Ölçek Puanları Betimsel İstatistikleri

ABTÖ-B	N	Min.	Max.	\bar{x}	S. Sapma
Demokratik Tutum	151	10,00	32,00	18,40	4,82
Baskıcı ve Otoriter Tutum	153	8,00	39,00	17,08	5,73
Aşırı Hoşgörülü Tutum	137	18,00	65,00	36,81	7,60
EŞTÖ-B					
Demokratik Tutum	151	15,00	69,00	29,69	9,46
Baskıcı ve Otoriter Tutum	151	12,00	41,00	27,37	6,11
Aşırı Hoşgörülü Tutum	149	14,00	44,00	26,68	6,64

Tablo 2’de ölçeklerden en az ve en fazla alınabilecek puanlar dikkate alınırsa, annelerin en fazla ABTÖ-B Aşırı Hoşgörülü Tutum puanına ($\bar{x}=36,81$), babaların ise EŞTÖ-B Baskıcı ve Otoriter Tutum

puanına ($\bar{x}=27,37$) sahip oldukları görülmektedir. Genel olarak ilkokul yaşında çocuğa sahip anneler daha çok aşırı hoşgörülü tutuma sahipken babalar baskıcı-otoriter tutuma sahiptirler.

Tablo 3'te okul öncesi ve Tablo 4'te ilkokul yaşında engelli çocuğa sahip anne ve babaların çocuk yetiştirme tutumları arasındaki ilişkiye dair korelasyon analizi sonuçları verilmiştir.

Tablo 3. Okul Öncesi Yaş Çocuğa Sahip Anne ve Baba Tutumları Korelasyon Analizi Sonuçları

ABTÖ-A		EŞTÖ-A			
		Demokratik T.	Baskıcı ve Otoriter T.	Aşırı Koruyucu T.	Aşırı Hoşgörülü T.
Demokratik Tutum	r	0,691	0,003	0,333	-0,031
	p	0,000*	0,973	0,000*	0,711
Baskıcı ve Otoriter Tutum	r	0,157	0,402	0,237	0,089
	p	0,058	0,000*	0,004*	0,284
Aşırı Hoşgörülü Tutum	r	-0,150	-0,027	-0,003	0,250
	p	0,070	0,742	0,971	0,002*

Tablo 3 incelendiğinde ABTÖ-A Demokratik Tutum puanlarıyla EŞTÖ-A Demokratik tutum puanı arasında pozitif yönde ve yüksek düzeyli ($r=0,691$; $p=0,000$), Aşırı Koruyucu Tutum puanları arasında pozitif yönde ve orta düzeyli ($r=0,333$; $p=0,000$) manidar bir ilişki olduğu görülmektedir. ABTÖ-A Baskıcı ve Otoriter tutum puanlarıyla EŞTÖ-A Baskıcı ve Otoriter Tutum puanı arasında pozitif yönde ve orta düzeyli ($r=0,402$; $p=0,000$), Aşırı Koruyucu Tutum puanı arasında pozitif yönde ve düşük düzeyli ($r=0,237$; $p=0,004$) manidar bir ilişki vardır. ABTÖ-A Aşırı Hoşgörülü Tutum puanıyla EŞTÖ-A Aşırı Hoşgörülü Tutum puanı arasında pozitif yönde ve düşük düzeyli ($r=0,250$; $p=0,002$) manidar bir ilişki vardır. Yani okul öncesi engelli çocuğa sahip annelerin çocuklarına yönelik demokratik tutumları arttıkça babaların demokratik ve aşırı koruyucu tutumları artmaktadır; annelerin baskıcı-otoriter tutumları arttıkça babaların baskıcı-otoriter ve aşırı koruyucu tutumları artmaktadır; annelerin aşırı hoşgörülü tutumları arttıkça babaların da aşırı hoşgörülü tutumları artmaktadır.

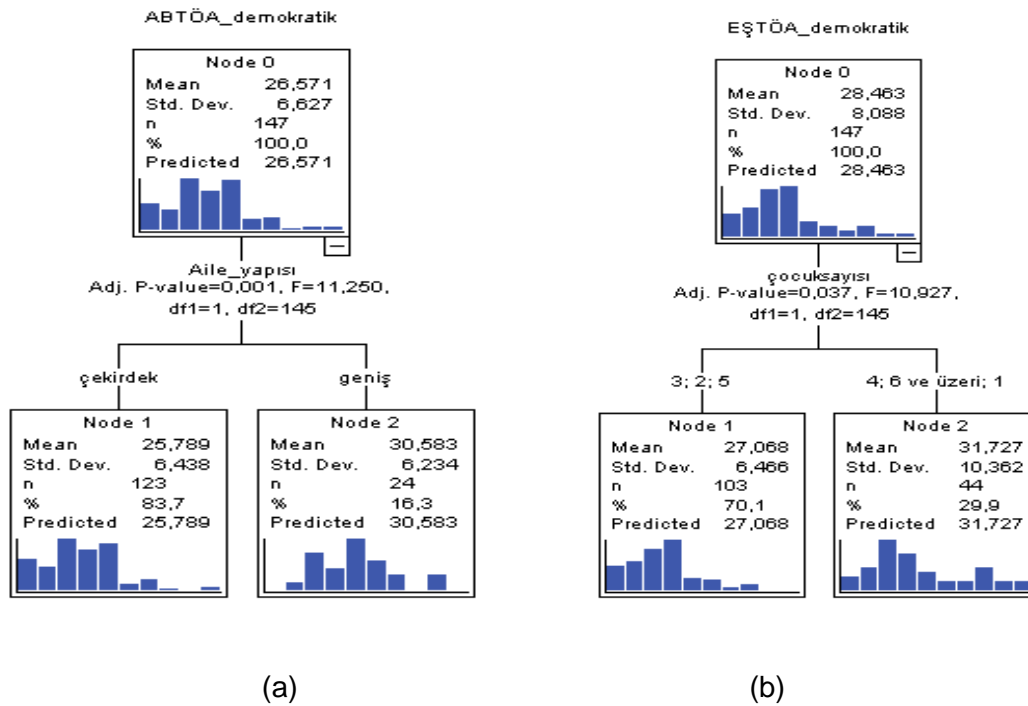
Tablo 4. İlkokul Yaşında Çocuğa Sahip Anne ve Baba Tutumları Korelasyon Analizi Sonuçları

ABTÖ-B		EŞTÖ-B		
		Demokratik T.	Baskıcı ve Otoriter T.	Aşırı Hoşgörülü T.
Demokratik Tutum	r	0,634	0,233	0,092
	p	0,000*	0,003*	0,254
Baskıcı ve Otoriter Tutum	r	0,330	0,370	0,199
	p	0,000*	0,000	0,013*
Aşırı Hoşgörülü Tutum	r	0,021	0,100	0,420
	p	0,790	0,214	0,000*

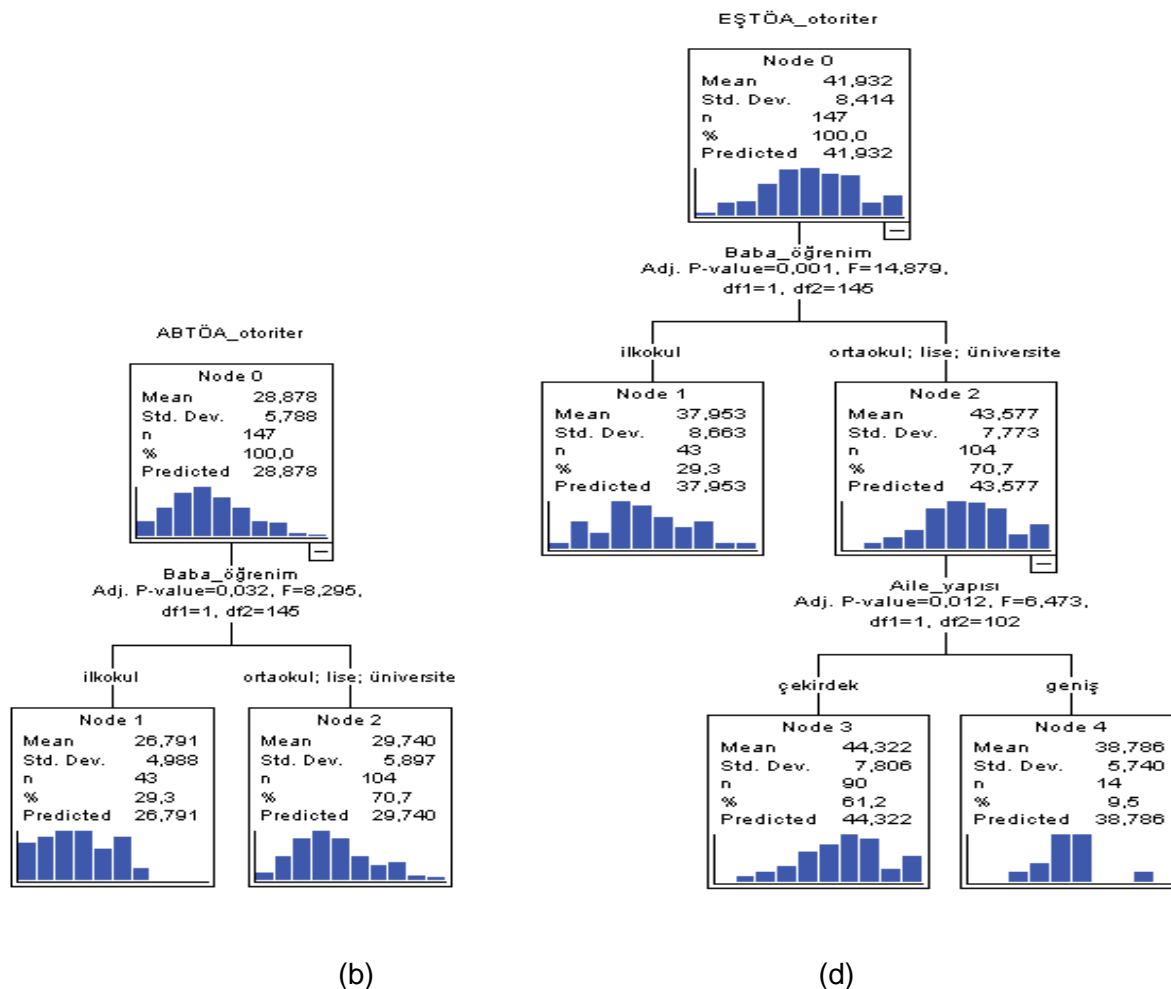
Tablo 4 incelendiğinde ABTÖ-B Demokratik Tutum puanlarıyla EŞTÖ-B Demokratik tutum puanı arasında pozitif yönde ve yüksek düzeyli ($r=0,634$; $p=0,000$), Aşırı Koruyucu Tutum puanı arasında

pozitif yönde ve düşük düzeyli ($r=0,233$; $p=0,003$) manidar bir ilişki olduğu görülmektedir. ABTÖ-B Baskıcı ve Otoriter tutum puanlarıyla EŞTÖ-B Demokratik Tutum puanı ($r=0,330$; $p=0,000$) ve Baskıcı ve Otoriter Tutum puanı ($r=0,370$; $p=0,000$) arasında pozitif yönde ve orta düzeyli, Aşırı Koruyucu Tutum puanı arasında pozitif yönde ve düşük düzeyli ($r=0,199$; $p=0,013$) manidar bir ilişki vardır. ABTÖ-B Aşırı Hoşgörülü Tutum puanıyla EŞTÖ-B Aşırı Hoşgörülü Tutum puanı arasında pozitif yönlü ve orta düzeyde ($r=0,420$; $p=0,000$) bir ilişki vardır. Yani ilkökul yaşında engelli çocuğa sahip annelerin çocuklarına yönelik demokratik tutumları arttıkça babaların demokratik ve baskıcı-otoriter tutumları artmakta; annelerin baskıcı-otoriter tutumları arttıkça babaların demokratik, baskıcı-otoriter ve aşırı hoşgörülü tutumları artmakta; annelerin aşırı hoşgörülü tutumları arttıkça babaların da aşırı hoşgörülü tutumları artmaktadır.

Okul öncesi yaşta çocuğu olan anne-babaların ABTÖ-A ve EŞTÖ-A formlarından elde edilen puanlar için yapılan CHAID analizi sonucunda; anne ve babaların aşırı hoşgörülü tutumlarını, babaların aşırı koruyucu tutumlarını etkileyen faktörlere ilişkin herhangi bir karar ağacı yapısı oluşmamıştır. Demokratik ve baskıcı-otoriter tutumlar üzerinde etkili olduğu belirlenen kişisel değişkenlerle ilgili karar ağacı yapıları Şekil 1 (a), (b), (c) ve (d)'de verilmiştir.

Şekil 1. Okul Öncesi Engelli Çocuğa Sahip (a) Annelerin ve (b) Babaların Demokratik Tutumlarını (c) Annelerin ve (d) Babaların Otoriter Tutumlarını Etkileyen Faktörlere Yönelik Karar Ağacı Yapıları

Şekil 1. Okul Öncesi Engelli Çocuğa Sahip (a) Annelerin ve (b) Babaların Demokratik Tutumlarını (c) Annelerin ve (d) Babaların Otoriter Tutumlarını Etkileyen Faktörlere Yönelik Karar Ağacı Yapıları (devamı)

Şekil 1 (a)'da görüldüğü gibi okul öncesi çocuğa sahip annelerin demokratik tutumlarını etkileyen en önemli değişken aile yapısıdır ve annelerin demokratik tutumları aile yapısına göre manidar farklılaşmaktadır ($F=11,250$; $p=0,001$). Çekirdek aile sahibi annelerin ABTÖ-A Demokratik Tutum alt boyut puanı 25,789 ve geniş aileye sahip olanların puanı 30,583'tür.

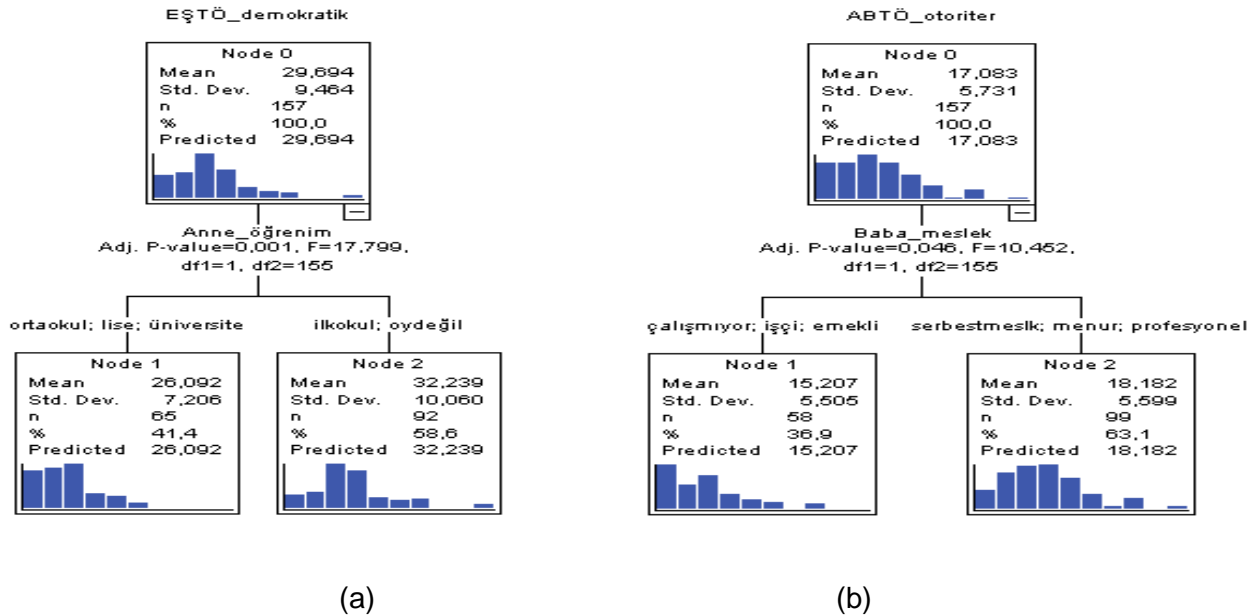
Şekil 1 (b)'de görüldüğü gibi okul öncesi çocuğa sahip babaların demokratik tutumlarını etkileyen en önemli değişken sahip olunan çocuk sayısıdır ve babaların demokratik tutumları çocuk sayısına göre manidar farklılaşmaktadır ($F=10,927$; $p=0,037$). CHAID analizi babaları 2-3-5 çocuğa sahip olanlar ve 1-4-6 çocuğa sahip olanlar üzere iki kümeye ayırmıştır. Çocuk sayısı 2-3 ve 5 olan babaların EŞTÖ-A Demokratik Tutum alt boyut puanı 27,069 ve 1-4 ve 6 çocuğa sahip olanların puanı 31,727'dir.

Şekil 1 (c)'de görüldüğü gibi okul öncesi çocuğa sahip annelerin baskıcı-otoriter tutumlarını etkileyen en önemli değişken eşinin/babanın öğrenim durumudur ve annelerin baskıcı-otoriter tutumları eşinin öğrenim durumuna göre manidar farklılaşmaktadır ($F=9,295$; $p=0,032$). CAHID analizi eşlerin

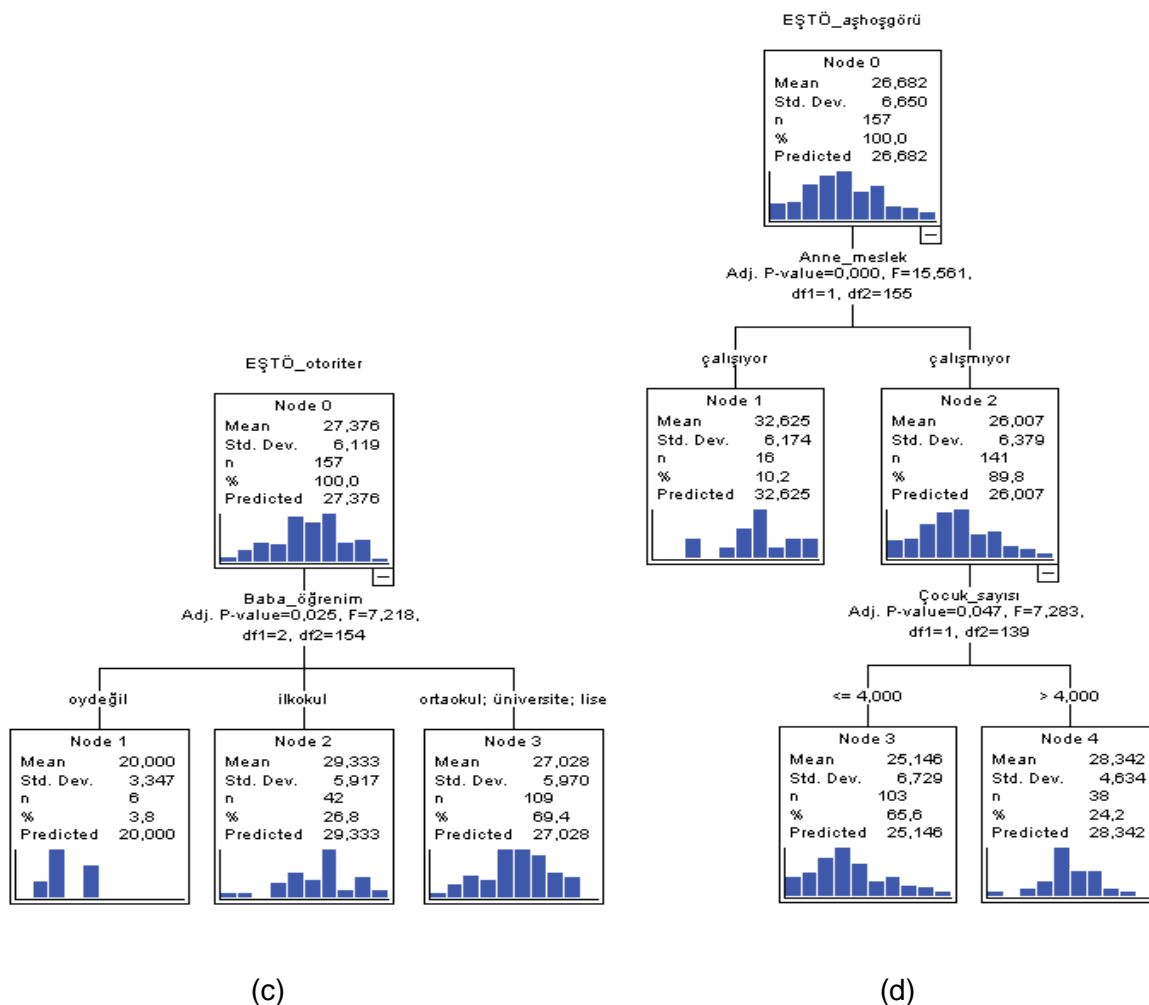
öğrenim durumunu ilkököl mezunu ve orta-lise-üniversite mezunu olmak üzere iki kümeye ayırmıştır. Eşi ilkököl mezunu annelerin ABTÖ-A Baskıcı-Otoriter Tutum alt boyut puanı 26,791 ve eşi orta-lise-üniversite mezunu olanların puanı 29,740'tır.

Şekil 1 (d)'de görüldüğü gibi okul öncesi çocuğa sahip babaların baskıcı-otoriter tutumlarını etkileyen en önemli değişken öğrenim durumudur ve babaların baskıcı-otoriter tutumları öğrenim durumlarına göre manidar farklılaşmaktadır ($F=14,879$; $p=0,001$). CAHID analizi babaların öğrenim durumunu ilkököl mezunu ve orta-lise-üniversite mezunu olmak üzere iki kümeye ayırmıştır. İlköğretim mezunu babaların EŞTÖ-A Baskıcı-Otoriter Tutum alt boyut puanı 37,953 ve orta-lise-üniversite mezunu olanların puanı 43,577'dir. Öğrenim düzeyi orta-lise-üniversite olan babaların baskıcı-otoriter tutumlarını etkileyen en önemli değişken aile yapısıdır ve babaların baskıcı-otoriter tutumları aile yapısına göre manidar farklılaşmaktadır ($F=6,473$; $p=0,012$). Çekirdek aileye sahip babaların EŞTÖ-B Baskıcı-Otoriter Tutum alt boyut puanları 44,322 ve geniş aileye sahip babaların puanı 38,796'dır. Çekirdek aileye sahip orta-lise-üniversite mezunu babaların çocuklarına yönelik tutumları daha baskıcı ve otoriterdir.

İlköğretim yaşında çocuğa sahip anne-babaların çocuklarına yönelik ABTÖ-B ve EŞTÖ-B formlarından elde edilen puanlar için yapılan CHAID analizi sonucunda, annelerin demokratik ve aşırı hoşgörülü tutumlarını etkileyen faktörlerle ilgili herhangi bir karar ağacı yapısı oluşmamıştır. Annelerin baskıcı-otoriter, babaların demokratik, otoriter ve aşırı hoşgörülü tutumları üzerinde etkili olduğu belirlenen kişisel değişkenlerle ilgili karar ağacı yapıları Şekil 2a, b, c ve d'de verilmiştir.

Şekil 2. İlköğretim Yaşında Engelli Çocuğa Sahip (a) Babaların Demokratik Tutumunu (b) Annelerin ve (c) Babaların Otoriter Tutumlarını (d) Babaların Aşırı Hoşgörülü Tutumunu Etkileyen Faktörlere Yönelik Karar Ağacı Yapıları

Şekil 2. İlkokul Yaşında Engelli Çocuğa Sahip (a) Babaların Demokratik Tutumunu (b) Annelerin ve (c) Babaların Otoriter Tutumlarını (d) Babaların Aşırı Hoşgörülü Tutumunu Etkileyen Faktörlere Yönelik Karar Ağacı Yapıları (devamı)

Şekil 2 (a)'da görüldüğü gibi ilkokul yaşında çocuğa sahip babaların demokratik tutumlarını etkileyen en önemli değişken eşin/annenin öğrenim düzeyleridir ve babaların demokratik tutumları eş/anne öğrenim düzeyine göre manidar farklılaşmaktadır ($F=17,799$; $p=0,001$). CHAID analizi eşleri/anneleri öğrenim düzeylerine göre ilkokul mezunu-okur yazar değil ve orta-lise-üniversite mezunu olarak iki kümeye ayırmıştır. Eşi orta-lise-üniversite mezunu babaların EŞTÖ-B Demokratik Tutum alt boyut puanı 26,092 ve ilkokul mezunu-okur yazar olmayanların puanı 32,239'dur.

Şekil 2 (b)'de görüldüğü gibi ilkokul yaşında çocuğa sahip annelerin baskıcı-otoriter tutumlarını etkileyen en önemli değişken eşin/babanın mesleğidir ve annelerin baskıcı-otoriter tutumları eşinin mesleğine göre manidar farklılaşmaktadır ($F=10,452$; $p=0,048$). CHAID analizi eşleri mesleklerine göre çalışmıyor-işçi-emekli ve serbest meslek-memur-profesyonel meslek olmak üzere iki kümeye ayırmıştır. Eşi çalışmayan-işçi-emekli annelerin ABTÖ-B Baskıcı-Otoriter Tutum alt boyut puanı 15,207 ve eşi serbest meslek-memur-profesyonel meslek grubunda olanların puanı 18,182'dir.

Şekil 2 (c)'de görüldüğü gibi ilkokul yaşında çocuğa sahip babaların baskıcı-otoriter tutumlarını etkileyen en önemli değişken öğrenim durumlarıdır ve babaların baskıcı-otoriter tutumları öğrenim durumlarına göre manidar farklılaşmaktadır ($F=7,218$; $p=0,025$). CAHID analizi babaları öğrenim durumlarına göre okuryazar değil, ilkokul mezunu, orta-lise-üniversite mezunu olmak üzere üç kümeye ayırmıştır. Okur yazar olmayan babaların EŞTÖ-B Baskıcı-Otoriter Tutum alt boyut puanı 20,000, ilkokul mezunu olanların puanı 29,333 ve orta-lise-üniversite mezunu olanların puanı 27,028'dir.

Şekil 2 (d)'de görüldüğü gibi ilkokul yaşında engelli çocuğa sahip babaların aşırı hoşgörülülük tutumlarını etkileyen en önemli değişken eşinin/annenin mesleğidir ve babaların aşırı hoşgörülülük tutumları eşlerinin mesleğine göre manidar farklılaşmaktadır ($F=15,561$; $p=0,000$). Eşi bir işte çalışan babaların EŞTÖ-A Aşırı Hoşgörülülük Tutum alt boyut puanı 32,625 ve eşi çalışmayan babaların puanı 26,007'dir. Eşi çalışmayan babaların aşırı hoşgörülülük tutumlarının etkileyen en önemli değişken ise çocuk sayılarıdır ve çocuk sayısına göre aşırı hoşgörülülük puanları manidar farklılaşmaktadır ($F=7,283$; $p=0,047$). CHAID analizi eşi çalışmayan babaları çocuk sayısına göre 4 ve altında çocuğu olanlar ve 4'ün üzerinde çocuğu olanlar şeklinde iki kümeye ayırmıştır. Çocuk sayısı 4 ve altında olanların EŞTÖ-A Aşırı Hoşgörülülük Tutum alt boyutu puanı 25,146, 4'ün üzerinde çocuğa sahip olanların puanı 28,342'dir. Sonuç olarak; ilkokul yaşında engelli çocuğa sahip ve eşi bir işte çalışmayan/ev hanımı olan babalar daha az hoşgörülülük tutum sergilemektedir. Eşi herhangi bir işte çalışmayıp/ev hanımı olup 4'ten fazla çocuğa sahip babalar daha az hoşgörülülük tutum sergilemektedir.

TARTIŞMA

Okul öncesi ve ilkokul yaşında engelli çocuğa sahip anneler ve babaların tutumları, bu tutumları etkileyen faktörlerin belirlenmesine yönelik yapılan çalışma sonucunda, okul öncesi ve ilkokul yaşında çocuğa sahip anneler daha çok aşırı hoşgörülülük tutuma sahipken babaların daha baskıcı ve otoriter tutuma sahip oldukları belirlenmiştir. Özyürek ve Ergün (2021), otizm spektrum bozukluğu (OSB) ve normal gelişim gösteren çocuğa sahip annelerle yaptıkları çalışmada, OSB'li çocuğa sahip annelerin daha az baskıcı-otoriter tutuma sahip olduklarını belirlemişlerdir. Çocuğun engel durumunun kabullenilmesinden sonra, annelerin çocuklarına bu özel durumundan kaynaklı daha hoşgörülülük bir tutum sergilemeleri beklenebilir. Babaların otoriter tutumu ise babaya atfedilen geleneksel babalık rolünün benimsenmesiyle açıklanabilir. Ayrıca engelli bir çocuğa sahip olmak aile dinamikleri üzerinde etkili olup (Vural Yüzbaşı, 2019) ebeveynlik tutumları üzerinde etkili bir faktör olarak değerlendirilebilir. Omoniyi (2014) Nijerya'da yaptığı çalışmada, babaların engelli çocuklarına karşı annelere göre daha olumlu tutum sergilediklerini saptamış ve bu durumu annenin ideal bir çocuk beklentisine atfetmiştir. Ayrıca çocuk bakımının neredeyse tamamen annelere bırakılmasının, yoğun temas sonucu annenin tükenmişliği ve yorgunluğunun çocuğa karşı olumsuz tutumunun nedeni olabileceği; bu durumun annenin babaya göre çocuğuna duygusal olarak daha bağımlı

olması ve engelli bir çocuğu olmasıyla yaşadığı hayal kırıklığının fazla olmasından kaynaklanabileceği de vurgulanmıştır.

Çalışmada, okul öncesi ve ilkokul yaşında çocuğa sahip anne ve babaların çocuklarına yönelik tutumları arasında anlamlı bir ilişki olduğu, anne-baba tutumlarının birbirine benzerlik gösterdiği belirlenmiştir. Yani annenin demokratik, baskıcı-otoriter ve aşırı hoşgörülü tutumu arttıkça babanın da artmış veya babanın demokratik, baskıcı-otoriter ve aşırı hoşgörülü tutumu arttıkça annenin de artmıştır. Elde edilen bulgularda, ayrıca anne veya babanın otoriter olması durumunda diğerinin çocuğunu korumacı veya baskıcı-otoriter bir yaklaşım sergilemesi söz konusu olabildiği gibi her iki ebeveynin de çocuklarına tutumlarının benzerlik gösterdiği söylenebilir. Bu sonuçlar, anne ve babaların çocuklarına yönelik tutumlarının nispeten tutarlı olduğu şeklinde yorumlanabilir. Ebeveynlerin tutumlarında tutarlık olması, çocukların sağlıklı büyümesinde ve sağlıklı kişiler arası ilişkiler kurmasında etkilidir (Schneider vd., 2001). Aile, üyeleri arasında özel ilişkiler ve iletişim vardır. Anne, baba ve çocuklar kendi rollerini yerine getirirken birbirlerini etkilemektedirler. Hem etkilenen hem de etkileyen olarak (Akın, 2019) anne ve baba tutumlarının zaman içerisinde benzerlik göstermesi veya birbirlerinin tutumlarına karşıt bir tepki olarak tutumlarının farklılık göstermesi beklenebilir.

Çalışmada, çocuğu ilkokul yaşındaki annelerin demokratik tutumları herhangi bir kişisel değişkenden anlamlı düzeyde etkilenmezken okul öncesi yaş grubunda engelli çocuğu olup geniş aileye sahip annelerin daha demokratik tutum sergiledikleri belirlenmiştir. Çocuk yetiştirme davranışları genellikle sosyal öğrenme yoluyla kazanılmakta ve faydacı bir mantığa dayanmaktadır. Sanayileşme, kentleşme, göç gibi nedenler aile yapısı ve çocuk yetiştirme tutumlarının değişmesine neden olmuştur (Canatan vd., 2020). Günümüz modern toplumu, ailelerin yakın çevrelerinde sosyal destek oluşturacak akrabalık ve komşuluk ilişkilerini zayıflatmıştır. Bu nedenle, pek çok aile çocuk yetiştirme sorumluluğunu tek başına üstlenmek zorunda kalmış ve geniş aile yapısının zayıflamasıyla modern aile önemli bir desteği kaybetmiştir (Ulferts, 2020). Geniş aile yapısı içinde bulunmak, engelli veya normal gelişim gösteren çocuğun bakım sorumluluğunu paylaşacak diğer bireylerin olmasını sağlayabilir ve bu durum annenin çocuğuna yönelik daha olumlu tutum sergilemesine neden olabilir.

Çalışmada, çocuk sayısının okul öncesi çocuğa sahip babaların demokratik tutumları üzerinde etkili olduğu, 1, 4, 6 ve üzeri çocuğa sahip babaların çocuklarına yönelik daha demokratik tutum sergiledikleri belirlenmiştir. Burada tek çocuk olması veya çocuk sayısı arttıkça demokratik tutumun arttığını/azaldığını gösteren bir veri olmadığı görülmektedir. Bu durum çocuk sayısı yanında engelli çocuğun kaçınıcı çocuk olduğu ve çocuk sayısı yanında diğer bazı değişkenlerin ortak etkisinin olduğunu düşündürmektedir. Genel olarak ele alındığında çocuk sayısı, ebeveynlerin çocuklarına yönelik tutumlarında etkili bir faktördür. Özyürek ve Ergün (2021), OSB'li tek çocuğu olan annelerin çocuklarına daha aşırı hoşgörülü ve baskıcı/otoriter tutum sergilediklerini saptamışlardır. Çocuk sayısının fazla olduğu durumlarda, aile içinde çocuklara gösterilen sevgi, ayrılan zaman, maddi ve

manevi desteğin daha sınırlı olacağı düşünülmektedir (Karaman, 2019). Diğer yandan engelli çocuğu olan ailelerin normal gelişim gösteren çocuk sayısının fazla olması, engelli kardeşin bakımında çocuklarından destek almalarıyla anne-babanın yükünü hafifletici bir etki oluşturabilir.

Çalışmada, çocuğu ilkokul yaşındaki babaların demokratik tutumlarını etkileyen en önemli değişken eşinin/annenin öğrenim düzeyi olduğu ve eşin/annenin ilkokul mezunu-okur yazar olmadığı durumda babaların çocuklarına karşı daha demokratik oldukları belirlenmiştir. Okul öncesi yaşta çocuğa sahip anne ve babaların çocuklarına yönelik baskıcı-otoriter tutumlarını etkileyen en önemli değişkenin babaların öğrenim düzeyi olduğu; babanın orta-lise-üniversite mezunu olması durumunda hem anneler hem de babaların çocuklarına karşı daha baskıcı-otoriter tutum sergiledikleri belirlenmiştir. Çocuğu ilkokul yaşındaki annelerin baskıcı-otoriter tutumlarını etkileyen en önemli değişkenin eşin/babanın mesleği olduğu; babanın/eşin serbest meslek-profesyonel meslek olması durumunda annelerin çocuklarına karşı daha baskıcı-otoriter tutum sergiledikleri belirlenmiştir. Çocuğu ilkokul yaşındaki babaların baskıcı-otoriter tutumlarını etkileyen en önemli değişkenin de öğrenim durumları olduğu ve ilkokul mezunu babaların çocuklarına karşı daha baskıcı-otoriter tutum sergiledikleri, okuryazar olmayan babaların baskıcı-otoriter tutumunun en düşük düzeyde olduğu belirlenmiştir. Öğrenim düzeyi, ebeveyn tutumlarını etkileyen faktörlerden biridir. Anne-babanın öğrenim durumunun yüksek olması durumunda, engelli çocuklarından beklentilerinin de yüksek olması ve bunun için çocuğa daha baskıcı bir tutum sergilemeleri söz konusu olabilir. Çalışmada, çocuğu ilkokul yaşındaki babaların aşırı hoşgörölü tutumlarını etkileyen en önemli değişkenin eşinin/annenin mesleği olduğu ve eşi/annenin çalışması durumunda babaların çocuklarına karşı daha hoşgörölü oldukları belirlenmiştir. Eşi bir işte çalışmayan ve 4'ten fazla çocuğa sahip babaların ise çocuklarına karşı daha hoşgörölü oldukları saptanmıştır. Mesleğin öğrenim durumuyla ilişkili olduğu düşünüldüğünde öğrenim düzeyi yüksek olan ebeveynlerde olduğu gibi çocuktan beklentilerin yüksek olması veya çalışma yaşamının stresi gibi nedenler annelerin çocuklarına baskıcı-otoriter tutum nedeni olabilir. Yapılan bazı çalışmalarda, babaların mesleki konumlarının ebeveynlik inanışları ve çocuk yetiştirme tutumlarıyla ilişkili olduğu, işçi ebeveynlerin çocukları tarafından daha otoriter olarak algılandığı, çalışmayan ebeveynlerin çalışanlara göre daha koruyucu tutumda oldukları görülmüştür (Akt.: Özyürek, 2021). Özyürek ve Ergün (2021), OSB'li çocuğa sahip üniversite mezunu, ev hanımı ve orta gelir düzeyine sahip annelerin çocuklarına karşı daha otoriter bir tutum sergilediklerini belirlemişlerdir. Öğrenim durumunun tutumlar üzerine etkisi vurgulanan bir çalışmada, annelerin öğrenim düzeyindeki artışla birlikte kaygı düzeylerinin düşmesi sonucu tutumlarda değişiklik olabileceği ileri sürülmüştür (Fırat, 2016). Omoniyi (2014), çalışmasında anne-babaların eğitim düzeyi yükseldikçe engelli çocuklarına yönelik tutumlarının daha olumlu hale geldiğini saptamış, bu durumun daha eğitimli kişilerin engellilik, rehabilitasyon ve kaynaklar hakkında bilgi edinme olasılıklarının yüksek olması, tıbbi ve rehabilitasyon yardımına erişebilmelerinden kaynaklanabileceğini ileri sürmüştür. Ayrıca ebeveynlerin çalışıp çalışmama durumuna göre çalışan annelerin daha koruyucu (Dilekmen ve Aydoğdu, 2016), çalışmayan annelerin daha baskıcı olduğu (Tatlı vd., 2012) da belirlenmiştir. Özellikler kadınların öğrenim düzeyinin yükselmesi ve çalışma

yaşamına katılımı gibi nedenlerle daha geç yaşta ve daha az çocuk yapma eğilimi artmıştır. Çocuk yetiştirme ise önemli düzeyde kaygı nedeni olmuştur (Bongaarts vd., 2017; Ulferts, 2020). Bu kaygıya ek olarak engelli bir çocuğa sahip olmak ise durumun ciddiyetini daha da artırmış olabilir. Bu çalışmada, anne-babaların çocuklarına yönelik tutumlarının daha çok eşin mesleğinden etkilendiği belirlenmiştir. Eşlerin çocuklarına yönelik tutumlarının birbiriyle ilişkili olduğu düşünüldüğünde (Tablo 3 ve Tablo 4) hangi ebeveyn olduğu fark etmeksizin ebeveynlerden birinin çalışıp çalışmama durumu veya mesleğinin çocuklarına yönelik tutumlar üzerinde etkili olduğu söylenebilir.

Çalışmada, okul öncesi çocuğa sahip anne ve babaların aşırı hoşgörülü tutumlarını, babaların aşırı koruyucu tutumlarını etkileyen faktörler incelendiğinde, bir karar ağacı yapısı oluşmamıştır. Buna göre anne ve babaların aşırı hoşgörülü ve koruyucu tutumlarının çalışmada ele alınan kişisel değişkenlere göre farklılık oluşturmadığı söylenebilir. Her anne-baba çocuğuna karşı koruyucu ve hoşgörülüdür. Bu tutumlarını aşırı düzeyde olması olumsuzluk olarak karşılanırken, yapılan mevcut çalışmada anne-babaların aşırı hoşgörülü ve koruyucu tutuma sahip olmamaları olumlu olarak değerlendirilebilir. Saleem (2020), ebeveynlerin fiziksel engelli çocuklarına yönelik tutumlarını ve çocukların da aile desteğiyle ilgili algılarını değerlendirdiği çalışmasında, ebeveynin aşırı korumacılığı ve endişesinin genellikle çocuklarda algılanan aile desteğini azalttığını saptamışlardır. Bu durum, engelli çocukların daha fazla özerklik kazanmak istemeleriyle açıklanmış, çocuğa yönelik aşırı korumacılığın özgüvenin düşmesine ve öğrenilmiş çaresizlik gelişmesine neden olabileceği vurgulanmıştır. Çalışmada anne aşırı hoşgörülü iken babanın otoriter olduğuna ilişkin bir bulguya da rastlanmıştır. Bu durum anne ve babanın çocuklarına yönelik tutumlar konusunda birbirlerini dengeleyici oldukları şeklinde de yorumlanabilir.

Aile bir denge içerisinde devam eden dinamik bir kurumdur. Bu kurumda anne-baba ve çocukların herhangi birinde görülen bir aksaklık tüm aileyi etkileyecektir. Zihin engelli çocuğu olan annelerle yapılan bir çalışmada, annelerin büyük oranda problemleri davranışlar karşısında çocuğu kapalı bir ortama alma, fiziksel ceza verme ve bağırma davranışı sergiledikleri belirlenmiştir (Özen vd., 2002). Son yıllarda, dünya genelinde yaşanan pandemi sürecinde de sağlık hizmetlerinde aksamalar olması, engelli çocuğa sahip aileleri zor durumda bırakmıştır. Pandemi engelli ve engelli çocuğa sahip aileleri olumsuz etkilemiştir (Balcı, 2021). Ailede engelli bir çocuğun olması, aile sistemi etkileyecek önemli bir durum olmakla birlikte aile içinde veya toplumda yaşanan her aksaklıktan daha fazla olumsuz olarak etkilenme nedeni olarak değerlendirilebilir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Çalışmanın alt problemleri doğrultusunda, aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır:

- Okul öncesi ve ilkokul yaşında çocuğa sahip anneler daha çok aşırı hoşgörülü tutuma sahipken babalar baskıcı ve otoriter tutuma sahiptirler.

- Okul öncesi ve ilkokul yaşında çocuğa sahip anne ve babaların çocuklarına yönelik tutumları arasında anlamlı bir ilişki vardır. Anne ve baba tutumları benzerlik göstermekte; annenin demokratik, baskıcı-otoriter ve aşırı hoşgörölü tutumu arttıkça babanın da artmakta veya babanın demokratik, baskıcı-otoriter ve aşırı hoşgörölü tutumu arttıkça annenin de artmaktadır.
- Okul öncesi yaşta çocuğa sahip annelerin demokratik tutumlarını etkileyen en önemli değişken aile yapısıdır ve geniş aileye sahip anneler çocuklarına karşı daha demokratiktirler. Çocuğu ilkokul yaşındaki annelerin demokratik tutumları herhangi bir kişisel değişkenden anlamlı düzeyde etkilenmemiştir.
- Okul öncesi yaşta çocuğa sahip babaların demokratik tutumlarını etkileyen en önemli değişken çocuk sayısıdır ve çocuk sayısı 1, 4, 6 ve üzeri olan babalar çocuklarına karşı daha demokratiktirler. Çocuğu ilkokul yaşındaki babaların demokratik tutumlarını etkileyen en önemli değişken eşinin/anneninin öğrenim düzeyidir ve eş/anne ilkokul mezunu-okur yazar olmadığı durumda babalar çocuklarına karşı daha demokratiktirler.
- Okul öncesi yaşta çocuğa sahip anne ve babaların çocuklarına yönelik baskıcı-otoriter tutumlarını etkileyen en önemli değişken babaların öğrenim düzeyidir; babanın orta-lise-üniversite mezunu olması durumunda hem anneler hem de babalar çocuklarına karşı daha baskıcı-otoriterdir. Çocuğu ilkokul yaşındaki annelerin baskıcı-otoriter tutumlarını etkileyen en önemli değişken eşin/babanın mesleğidir; babanın eşi serbest meslek-profesyonel meslek olması durumunda anneler çocuklarına karşı daha baskıcı-otoriterdir. Çocuğu ilkokul yaşındaki babaların baskıcı-otoriter tutumlarını etkileyen en önemli değişken öğrenim durumlarıdır, ilkokul mezunu babalar daha baskıcı-otoriterdir.
- Okul öncesi ve ilkokul yaşında çocuğa sahip annelerin aşırı hoşgörölü tutumları, okul öncesi yaşta çocuğa sahip babaların aşırı hoşgörölü ve koruyucu tutumları demografik değişkenlere göre farklılık göstermemektedir.
- Çocuğu ilkokul yaşındaki babaların aşırı hoşgörölü tutumlarını etkileyen en önemli değişken eşinin/anneninin mesleğidir; eşi/anneninin çalışması durumunda babalar çocuklarına karşı daha hoşgörölüdürler. Eşi bir işte çalışmayan ve 4'ten fazla çocuğa sahip babalar çocuklarına karşı daha hoşgörölüdürler.

Normal bir gelişim gösteren çocuğa sahip olmak ebeveynler için önemli sorumluluklar üstlenmeyi gerektirirken engelli çocuğa sahip olmak bakım, eğitim, sağlık vb. pek çok konuda ebeveynlerin yükünü artırmaktadır. Çocuk yetiştirme tutumları, çocukların gelişimi üzerinde oldukça etkilidir, bu nedenle engelli çocuğa sahip ebeveynlere çocuk yetiştirme tutumları konusunda eğitim etkinlikleri düzenlenmesi önerilebilir. Bu eğitimlerde engelli çocuğa sahip ebeveynlerin bir arada olması sağlanarak ortak problemler ve çözüm önerileri tartışılabilir. Engelli bir çocuğa sahip olmanın sonucu ortaya çıkan stres, anksiyete ve depresyon düzeylerinin en aza indirilmesi amacıyla aile destek programları yürütülebilir. Çalışma sonucunda elde edilen verilerde olduğu gibi öğrenim düzeyi ve çocuk sayısı gibi dezavantajlı durumlar dikkate alınarak bu ailelere yönelik küçük grup toplantıları

düzenlenebilir, stresle başa çıkma veya sıkıntıyı tolere etmeye yönelik stratejiler öğretilir. Eğitsel çalışmalar anne ve babanın birlikte dahil edilmesi, kardeşler veya aile büyükleri gibi çocuğun yakın çevresindeki diğer bireylerin de katılımının sağlandığı etkinlikler düzenlenebilir. Bu çalışmada, babaların çocuk yetiştirme tutumlarının belirlenmesinde babaların veri toplama sürecine katılımının sağlanmasında yaşanan güçlükler nedeniyle (Özyürek ve Ogelman, 2021) annelerin görüşlerinden yararlanılmıştır. Bu durum çalışmanın sınırlılığı olarak ele alınabilir, yapılacak benzer çalışmalarda doğrudan baba katılımının sağlanmasıyla veri toplanması önerilebilir. Rosenbaum, Armstrong ve King (1987) çalışmalarında, ebeveynlerin engelli çocuklara yönelik tutumlarının sosyokültürel faktörlerden etkilendiğini ileri sürmüşlerdir. Benzer bir çalışmada sosyokültürel farklılıkların ebeveyn tutumlarına etkisi incelenebilir.

Bu çalışmada, engelli çocuğu olan ailelerle çalışılmıştır. Engelli anne-babalarla yapılan çalışmalar yapılması, engelli ve normal gelişimsel özelliğe sahip ebeveynlerin çocuk yetiştirme tutumlarının karşılaştırılacağı çalışmalar anlamlı sonuçlar verebilir. Her iki ebeveyn grubuna özel gereksinimli bireylerle ilgili yasal ve eğitsel haklar, sorumluluklar, eğitsel ve sosyal destek hizmetleri vb konularında bilgilendirme çalışmaları yapılabilir. Ailelerin ihtiyaçları belirlenerek disiplinler arası bir yaklaşımla aileler desteklenebilir. Yine yapılacak çalışmalarda sosyal çalışmacı, çocuk gelişimci ve eğitimci iş birliğine dayalı projeler geliştirilip uygulanabilir.

Engelli çocuğa sahip olmak, yaşanan zorluklar ve artan sorumluluklar nedeniyle aileler için ciddi bir problemdir. Fakat toplumun engelli bireylere bakış açısının olumsuz olması, ailelerin durumunu daha da zorlaştırmaktadır. Bu nedenle toplumsal farkındalık çalışmalarının yürütülmesi, engelli çocukların akranlarıyla kaynaştırmalı eğitim fırsatlarının artırılması ve sosyal destek hizmetlerinin yürütülmesi önem taşımaktadır. Okul öncesi dönemden itibaren bireylere engelli insanları tanıma fırsatı sunulması, olumlu duygular edinerek engellilere yaşam boyu olumlu bakış geliştirmelerini sağlayabilir.

ARAŞTIRMAYA İLİŞKİN ETİK BİLGİLER

Çalışma için Karabük Üniversitesi Etik Kurulu'nun 26.01.2016 tarihli, 2016/02 toplantı no ve 52 no'lu kararıyla etik izin alınmıştır.

ÇATIŞMA BEYANI

Bu çalışmada herhangi bir potansiyel çıkar çatışması bulunmamaktadır.

TEŞEKKÜR

Bu çalışmada Karabük Üniversitesi BAP tarafından desteklenen KBÜ-BAP-16/1-KP-073 proje kapsamında toplanan veriler kullanılmıştır. Desteğinden dolayı KBÜ BAP birimine teşekkür ederim.

KAYNAKÇA

Akın, M. H. (2019). Sosyal etkileşim ve sosyal benlik kaynağı olarak aile. *Medeniyet ve Toplum*

Dergisi, 3(1), 1-14.

- Avşaroğlu, S. ve Çavdar, İ. (2018). Görme engelli çocuğa sahip anne-babaların kaygı düzeylerinin incelenmesi. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 47, 105-122.
- Aydoğdu, F. (2020). Aile ile ilgili temel kavramlar ve aile kuramları. R. Pekşen Akça ve F. Aydoğdu (Ed.), *Aile Eğitiminde Güncel Konular içinde* (ss. 1-32). Ankara: Eğiten.
- Balcı, A. (2021). COVID-19 pandemi döneminde engelli çocuğu bulunan çalışan ebeveynlerin yaşadığı sorunlar, sosyal hizmet ve desteğin önemi. *Social Sciences Research Journal*, 10 (4), 824-831.
- Balcı, S., Kızıl, H., Savaşer, S., Dur, Ş. ve Mutlu, B. (2019). Zihinsel engelli çocuğu olan ailelerin yaşadığı güçlüklerin ve aile yükünün belirlenmesi. *Psikiyatri Hemşireliği Dergisi*, 10(2), 124-130.
- Bongaarts, J., Mensch, B. & Blanc, A. (2017). Trends in the age at reproductive transitions in the developing world: The role of education. *Population Studies*, 71(2), 139-154. <http://dx.doi.org/10.1080/00324728.2017.1291986>.
- Canarşlan, H. ve Ahmetoğlu, E. (2015). Engelli çocuğa sahip ailelerin yaşam kalitesinin incelenmesi. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 17(1), 13-31.
- Canatan, K., Konbak, E., Aslan, T., Özdemir, M. ve Yılmaz, Ö. M. (2020). Geleneksel ve modern ailelerde çocuk yetiştirme tutumları. *Çekmece İZÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(16), 151-165.
- Chandramuki, I., Sahstry, V. K. ve Vrandra, M. N. (2012). Attitudes of parents towards children with spesific learning disabilities. *Disabilty, CBR & Inclusive Development*, 23(1), 63-69.
- Daggett, J., O'Brien, M., Zanolli, K. ve Ekiz Peyton, V. (2000). Parents' attitudes about children: Associations with parental life histories and child-rearing quality. *Journal of Family Psychology*. 14, 187-199.
- Dilekmen, M. ve Aydoğdu, F. (2016). Ebeveyn tutumlarının çeşitli değişkenler açısından değerlendirilmesi. *Bayburt Eğitim Fakültesi Dergisi*, 11(2), 570-585.
- Eraslan, E. ve Coşgun, M. (2021). Engellilerin toplumsal entegrasyonunda siyasal temsil üzerine bir deneme: Türkiye Özürlüsü ile Mutludur Partisi. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 17(37), 3-27.
- Fırat, S. (2016). Otistik çocukların anne-babaların depresyon ve kaygı düzeyleri. *Çukurova Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi*, 41(3), 539-547.
- Gürkan, R. ve Altay, B. (2021). Zihinsel engelli çocuğa sahip olan ebeveynlerin çocuk yetiştirme tutumlarının incelenmesi. *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 10(4), 791-798.
- Grusec, J. E. ve Danyliuk, T. (2014). Parents' attitudes and beliefs: their impact on children's development. *Encyclopedia on Early Childhood Development*. Erişim: <https://www.child-encyclopedia.com/parenting-skills/according-experts/parents-attitudes-and-beliefs-their-impact-childrens-development> 18.01.2022.
- Güler, M. (2020). Engelli çocuğu olan annelerin evlilik uyumlarının sosyo-demografik değişkenler açısından incelenmesi. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 58, 01-18.

- <https://www.britannica.com/topic/family-kinship>. (2020). Family. Erişim: 21.01.2022.
- İlhan, T. (2017). Özel gereksinimli 3-6 yaş çocukların ebeveynlerinin stres düzeyleri ile rolleri arasındaki ilişki. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 18(3), 383-400.
- Karaman, S. (2019). *Üst kuşak ebeveynlik tutumlarının kişilerin ebeveynlik tutumlarını yordayıcı etkisi*. Yüksek lisans tezi, İstanbul: İstanbul Sebahattin Zaim Üniversitesi.
- Karasar, N. (2005). *Bilimsel Araştırma Yöntemi*. Ankara: Nobel.
- Omoniyi, M. B. I. (2014). Parental attitude towards disability and gender in the Nigerian context: implications for counselling. *Mediterranean Journal of Social Sciences* 5(20), 2255-2260.
- Özen, A., Çolak, A., ve Acar, Ç. (2002). Zihin özürlü çocuğa sahip annelerin günlük yaşamda karşılaştıkları problem davranışlarla ilgili görüşleri. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 3(2), 1-13.
- Özmen, D. ve Çetinkaya, A. (2012). Engelli çocuğa sahip ailelerin yaşadığı sorunlar. *Ege Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Dergisi*, 28(3), 35-49.
- Özyürek, A. (2017). *Anne-Baba Çocuk Yetiştirme Tutum Ölçeklerinin Geliştirilmesi*. Karabük Üniversitesi BAP tarafından desteklenen KBÜ-BAP-16/1-KP-073 no'lu proje.
- Özyürek, A. (2021). Aile ve ebeveynlik A. Özyürek ve A. Çetin (Ed.), *Farklı Kültürlerde Aile ve Çocuk içinde* (ss. 1-30). Ankara: Vize.
- Özyürek, A. ve Ergün, Ş. (2021). Otizm Spektrum Bozukluğu Tanılı ve Normal Gelişim Gösteren 9-12 Yaş Grubu Çocuğa Sahip Annelerin Çocuk Yetiştirme Tutumlarının İncelenmesi. *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 19(2), 1-14. Doi: 10.18026/cbayarsos.545390.
- Özyürek, A. ve Ogelman, H. G. (2021). Anne-babaların çocuk yetiştirme tutumlarının belirlenmesinde karşılaşılan güçlükler ve güvenilirlik sorunu. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*. Advance online publication. doi: 10.16986/HUJE.2020060126.
- Rosenbaum, P.L., Armstrong, R. W. ve King, S. M. (1987). Parental attitudes toward children with handicaps: new perspectives with a new measure. *Developmental and Behavioral Pediatrics*, 8(6), 327-334.
- Saleem, U. (2020). Attitude of parents towards their physically handicapped children and perceived family support in tehsere children. *International Journal of Emergency Mental Health and Human Resilience*, 22(3), 42-47.
- Schneider, B., Atkinson, L. ve Tardif, C. (2001). Child-parent attachment and children's peer relations: A quantitative review. *Developmental Psychology*, 37 (1), 86-100. www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/11206436.
- Sümer, N., Gündoğdu Aktürk, E. ve Helvacı, E. (2010). Anne-baba tutum ve davranışlarının psikolojik etkileri: Türkiye'de yapılan çalışmalara toplu bakış. *Türk Psikoloji Yazıları*, 13(25), 42-59

- Şen, B. ve Aykara, A. (2018). Görme engelli ve zihinsel engelli çocuğu olan ailelerde öfke yönetiminin karşılaştırılması. *Toplum ve Sosyal Hizmet* 29(1), 27-45.
- Şirvanlı Özen, D. ve Olgaç, D. (2019). Kişiler arası kabul red kuramının ebeveynliğe bakışı. A. Güre (Ed.), *Aile Sistemleri içinde* (ss. 22-3). Ankara: Türkiye Klinikleri.
- Tatlı, S., Selimoğlu, H. ve Bademci, D. (2012). Çocukları okul öncesi eğitime devam eden annelerin aile hayatı ve çocuk yetiştirme tutumlarının incelenmesi. *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2(3), 101-114.
- Ulferts, H. (2020). Why parenting matters for children in the 21st century: An evidence-based framework for understanding parenting and its impact on child development. OECD Education Working Paper No:222. <https://dx.doi.org/10.1787/129a1a59-en>.
- Vural Yüzbaşı, D. (2019). Zihinsel engelli çocuğa sahip annelerin iyi oluşlarının başa çıkma tarzları, aile gereksinimleri ve sosyal destek değişkenleriyle modellenmesi. *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 17 (1), 107-134.
- Yıldırım, B. (2020). Sosyal hizmet uygulamasında Bowen'in aile sistemleri yaklaşımı. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 20(47), 287-312.